

Η Κατάσταση της Κοινωνιολογίας και οι Μεταπτυχιακές Σπουδές στην Ελλάδα: μια Πρόταση

Πανταζής Τερλεξής*

Ιδιαιτερότητες της κοινωνιολογικής έρευνας

Όλοι σχεδόν οι κοινωνιολόγοι που διδάσκουν ή ερευνούν σήμερα στα ελληνικά πανεπιστήμια, είναι κάτοχοι ξένων μεταπτυχιακών διπλωμάτων. Αυτή η εντυπωσιακή γενίκευση έχει τα θετικά και τα αρνητικά της σημεία. Η ιδεολογική και πολιτιστική πολυμορφία που διασφαλίζεται μ' αυτόν τον τρόπο, συμβάλλει στη διαπλοκή και αντιπαράθεση ιδεών, μεθόδων και απόψεων, σ' ένα χώρο που εύκολα μονοπωλείται από κυρίαρχες/ηγεμονικές αντιλήψεις και συμφέροντα. Ασκείται μ' αυτόν τον τρόπο η δεκτικότητα της επιστήμης και δοκιμάζεται ταυτόχρονα ο δογματισμός του επιστήμονα, καταστάσεις που ευνοούν την ανάπτυξη του κριτικού λόγου και εδραιώνουν την εγκυρότητα της επιστημονικής πρότασης.

Παράλληλα όμως, ένα τόσο γενικευμένο φαινόμενο στον ευαίσθητο αυτό χώρο παραγωγής και διάδοσης γνώσης, δεν μπορεί παρά να έχει σοβαρές επιπτώσεις, όχι μόνο σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και σε επίπεδο πολιτισμού και εθνικής κυριαρχίας. Γιατί, αν μια τέτοια γενίκευση υπολογίζεται για τον προσδιορισμό του βαθμού της πολιτισμικής αντοχής και του επιπέδου της εθνικής ανεξαρτησίας μιας χώρας, τότε θα μπορούσε κανείς να πει ότι, όχι μόνον το παρόν αλλά και το μέλλον της κοινωνιολογικής σκέψης στη χώρα μας είναι σοβαρά υποθηκευμένο σε ξένα πολιτισμικά και επιστημονικά κέντρα εξουσίας.

Αν και δύσκολα μπορεί κανείς να υποστηρίξει κάτι τέτοιο, ωστόσο δε θα πρέπει να μένει τελείως αδιάφορος σε παρόμοιες

* Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

αιτιάσεις κι' αυτό παρά τη διεθνικότητα και αντικειμενικότητα που γενικά η επιστήμη διεκδικεί για λογαριασμό της. Ο χώρος της Κοινωνιολογίας, ακαδημαϊκός ή μη, είναι από τη φύση του χώρος διερχόμενων ιδεών, κοινωνικών θεωριών και μεθοδολογικών συστημάτων, που επηρεάζουν το ύφος και το ήθος της πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, σε εθνικό επίπεδο. Είναι συνεπώς ένας χώρος που έχει πάντα εξέχουσα σημασία για όσους μιλούν και ενδιαφέρονται για εθνική κυριαρχία και κοινωνική ανεξαρτησία.

Έτσι, με την παρθενογένεση της Κοινωνιολογίας στη χώρα μας και τον κίνδυνο εξάρτησης του επιστημονικού αυτού χώρου από ξένα πνευματικά και επιστημονικά κέντρα, μπαίνει επί τάπητος το θέμα της οργάνωσης και λειτουργίας μεταπτυχιακών σπουδών, ένα πρόβλημα που συνδέεται άμεσα, όχι μόνο με τη χρήση αλλά και την παραγωγή της γνώσης. Μόνον αν οργανώσουμε με φαντασία και σοβαρότητα την έρευνα και την εκπαίδευση σ' αυτό το επίπεδο σπουδών, είναι ίσως δυνατόν, από τη μια μεριά να μειώσουμε την αρνητική επίδραση των ξένων κέντρων χειραφέτησης και από την άλλη να αναπτύξουμε τις δικές μας πηγές έμπνευσης και φαντασίας για την προαγωγή της επιστήμης.

Μερικές γενικές διαπιστώσεις

Θα ξεκινήσουμε την πρότασή μας πάνω στο θέμα αυτό, κάνοντας μια γενική διαπίστωση: το πρόβλημα των μεταπτυχιακών σπουδών στην Κοινωνιολογία παρουσιάζεται σήμερα πολύ πιο πολύπλοκο από ό,τι σε άλλες κοινωνικές επιστήμες, για λόγους που θα εξηγήσουμε στη συνέχεια. Υπάρχει όμως ένα πλεονέκτημα σε σύγκριση με τις άλλες θεωρητικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες, παραδοσιακές ή μη: το ζωηρό ενδιαφέρον μιας μεγάλης μερίδας νέων ανθρώπων για την Κοινωνιολογία, που εκδηλώνεται εντονότερα, κυρίως από τη μεταπολίτευση κι' εδώ.

Όπως και σε άλλες χώρες, έτσι και στη δική μας, οι κοινωνικές επιστήμες, με πρωταγωνιστή την Κοινωνιολογία, ύστερα από μια παρεκτροπή επικίνδυνη και μια αισθητή σε όλους στασιμότητα, φαίνεται στις μέρες μας να παίρνουν (ή να απαιτούν και πάλι) τη θέση της κοινωνικής φιλοσοφίας, ανάμεσα σε μια σειρά από άλλες λειτουργίες, όπως είναι για παράδειγμα η πολιτική ιδεολογία ή η κοινωνική ηθική. Αυτό τους δίνει μια ξεχωριστή αίγλη και μια ιδιαίτερη σημασία, όπως δείχνουν οι αριθμοί των εγγεγραμμένων φοιτητών στα νεοϊδρυθέντα τμήματα Κοινωνιολογίας, κα-

θώς και η πνευματική και κοινωνική δραστηριότητα αυτών που κινούνται στο χώρο αυτόν.

Αλλά ενώ τόση σήμερα είναι η ζήτηση και το ενδιαφέρον του κοινού και της επιστημονικής κοινότητας για την Κοινωνιολογία, άλλη τόση είναι η έλλειψη οργάνωσης και κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής για την έρευνα και διδασκαλία του γνωστικού αυτού αντικειμένου. Η ανάγκη συνεπώς για ολοκληρωμένα και συστηματικά προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, που θα καλύπτουν αυτό το κενό, είναι άμεση και επιτακτική.

Εσωτερικοί περιορισμοί / προϋποθέσεις

Θα μπορούσε κανείς να διακρίνει τους παράγοντες, που εμπλέκονται στο σχεδιασμό των μεταπτυχιακών προγραμμάτων στην Κοινωνιολογία, σε εσωτερικούς (κατάσταση της επιστήμης) και σε εξωτερικούς (κατάσταση του κοινωνικού περιβάλλοντος).

Ανάμεσα στους εσωτερικούς παράγοντες είναι και οι εξής:

α) Η 'νόθευση' της Κοινωνιολογίας. Οι θεωρητικές συνθέσεις, τα φιλοσοφικά δόγματα και οι κοινωνιολογικές προτάσεις δεν υπήρξαν και δεν είναι ακόμη και σήμερα, αντανάκλαση των κοινωνικών συνθηκών και των εθνικών μας αναγκών. Πρόκειται κυρίως για αποσπασματικές προτάσεις ξενόφερτων θεωρητικών συνταγών και αλλοδαπών μοντέλων κοινωνικής πολιτικής. Σε κανέναν ίσως επιστημονικό χώρο δε γίνεται αυτό τόσο εμφανές, όσο στο χώρο του κοινωνιολογικού στοχασμού. Δομικός λειτουργισμός, φαινομενολογία, εθνομεθοδολογία, νεομαρξισμός και μια σειρά από σύγχρονες θεωρητικές προτάσεις και θεωρήματα που έχουν σχέση με τη νεοτερικότητα και τον μεταμοντερνισμό, κατακλύζουν κατά καιρούς την πνευματική μας επικράτεια. Οι υφιστάμενες επιστημολογικές και εννοιολογικές δομές υποδοχής όλων αυτών των μοντέλων κοινωνικής στρατηγικής και αναλυτικών μεθόδων, δεν είναι δυστυχώς πάντα έτοιμες να τα απορροφήσουν, χωρίς υπερβολές ή καθυστερήσεις. Ξένα πρότυπα κοινωνικής συγκρότησης, πολιτικού ελέγχου και δομικών αλλαγών μ' αυτόν τον τρόπο, εμφανίζονται και εξαφανίζονται, όπως τα υλικά αντικείμενα της μόδας, δημιουργώντας όμως μεγαλύτερη σύγχυση στους αποδέκτες τους.

Η προσπάθεια της κοινωνικής επιστήμης εξαντλείται μ' αυτόν τον τρόπο στην πολεμική ή την υπεράσπιση τέτοιων προτύπων. Στο μεταξύ αφήνονται ακάλυπτες άλλες περιοχές έρευνας, περισσότερο ενδιαφέρουσες για την ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας. Οι βλαβερές επιπτώσεις αυτής της άγονης αντιπαράθε-

σης, έχουν επηρεάσει αναπόφευκτα και τον ακαδημαϊκό χώρο. Τα Τμήματα Κοινωνιολογίας και κατ' επέκταση οι μεταπτυχιακές σπουδές, υπάρχει κίνδυνος να οργανωθούν και να λειτουργήσουν στα πλαίσια αυτής της ξενόφερτης πνευματικής εισβολής και στο πνεύμα αυτής της άγονης επιστημολογικής αντιδικίας. Λαβαίνοντας μάλιστα κανείς υπόψη τον τρόπο με τον οποίο στελεχώνονται σήμερα τα πανεπιστήμιά μας και τους μηχανισμούς της ιδεολογικής καταδυνάστευσης, που εύκολα επικρατούν στο ελληνικό πανεπιστήμιο, αντιλαμβάνεται τον κίνδυνο αποπροσανατολισμού που διατρέχουν τα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών, σ' αυτόν τον ευαίσθητο χώρο της επιστήμης.

β) *Ο κατακερματισμός της Κοινωνιολογίας.* Με θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις στη γενικότερη προσέγγιση των κοινωνικών φαινομένων, ο κατακερματισμός παρουσιάζει ιδιαίτερα εμπόδια στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Η ακαδημαϊκή Κοινωνιολογία αποτελείται από ένα σύνολο (για πολλούς συνονθύλευμα) από ιδέες και θεωρίες, παραδείγματα και υποθέσεις, ειδικότητες και κατευθύνσεις. Έχουν καταμετρηθεί και επίσημα αναγνωρίζονται 51 κοινωνιολογικές υποκατηγορίες, που σήμερα διδάσκονται σε αναγνωρισμένα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνούνται, σε όλα τα ερευνητικά κέντρα του κόσμου.

Επόμενο είναι λοιπόν μέσα σε αυτή την απέραντη πολυφωνία, οι κοινωνιολόγοι να διαφωνούν μεταξύ τους επίσης και ως προς τον προσανατολισμό, τους σκοπούς και την οργάνωση των μεταπτυχιακών σπουδών. Μερικοί για παράδειγμα, υποστηρίζουν ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στην κλασική θεωρητική παράδοση της κοινωνιολογικής σκέψης. Άλλοι είναι υπέρμαχοι των αναλυτικών μεθόδων και της στατιστικής, σε μια προσπάθεια να προσγειώσουν μια επιστήμη που, κατά τη γνώμη τους, αναλίσκεται σε άσκοπη πολυλογία και άσχετη κριτική, χωρίς συγκεκριμένες πρακτικές προτάσεις. Άλλοι τέλος, βλέπουν την αρμονική σύζευξη των κοινωνιολογικών θεωριών (φιλοσοφικών προσανατολισμών) και των εμπειρικών μεθόδων έρευνας (κοινωνικών γεγονότων), σαν την ορθή βάση για τέτοιου είδους δραστηριότητες.

Αυτές οι τόσο διαμετρικά αντίθετες απόψεις και οι ενδιάμεσοι συνδυασμοί τους, πάνω σ' ένα τόσης μεγάλης σπουδαιότητας θέμα, όπως είναι οι μεταπτυχιακές σπουδές, παρουσιάζονται γιατί ο γνωσιολογικός και επιστημολογικός κατακερματισμός του γνωστικού αντικείμενου της Κοινωνιολογίας εκτιμάται και αντιμετωπίζεται διαφορετικά από τις διάφορες κοινωνιολογικές 'σχολές' και ειδικότητες. Διαφορετικά συνεπώς αξιολογούνται και οι

επιπτώσεις των συγκεκριμένων μεταπτυχιακών σπουδών, πάνω στον προσανατολισμό και τη σημασία της Κοινωνιολογίας, ως κοινωνικής ηθικής και κοινωνικής μηχανικής.

Μερικοί για παράδειγμα, προτείνουν μεταπτυχιακά προγράμματα που διευκολύνουν τη δημιουργία υψιπετών θεωριών και ολιστικών συστημάτων ανάλυσης, με σκοπό να εμφανίσουν μια συγκροτημένη και συνοπτική και προπαντός ενοποιημένη κοινωνιολογική πρόταση. Μ' αυτό επιδιώκουν την ομοιογενοποίηση και τη συμβατική κατοχύρωση ενός επιστημονικού κλάδου, που από τη γένεσή του υπήρξε προβληματικός και αμφισβητούμενος, όσον αφορά τα όρια, τις μεθόδους και τον προσανατολισμό του αντικειμένου της έρευνας.

Άλλοι αντίθετα, στον κατακερματισμό της Κοινωνιολογίας βλέπουν την πρόκληση για την ανάπτυξη πολυδιάστατων θεωρητικών προτάσεων και πολυσύνθετων μεθοδολογικών συστημάτων, για μια πολυεδρική προσέγγιση των κοινωνικών φαινομένων. Η πολυμορφία της ανθρώπινης δράσης και η πολυπλοκότητα των κοινωνικών σχέσεων, μόνο μερικά και αποσπασματικά μπορεί να γίνει αντιληπτή από τον παρατηρητή. Κάθε απόπειρα έτσι, να συμπύξουμε την ανθρώπινη δράση μέσα σε ολοκληρωμένα θεωρητικά πλαίσια, δεν έχει καμία σχέση με την κοινωνική δυναμική.

Φυσικό είναι ωστόσο, παρά τη διάσταση αυτή των απόψεων, να επιζητούμε κάποια συναίνεση πάνω σ' έναν ελάχιστο αριθμό προαπαιτούμενων, σχετικά με τα βασικά μαθήματα του προγράμματος, τη βαθμολογία, τη διάρκεια των σπουδών, τον τρόπο αξιολόγησης και άλλες τυπικές διαδικασίες, μέσα πάντα στα πλαίσια των γενικότερων κανονισμών του Υπουργείου Παιδείας, που αφορούν τις μεταπτυχιακές σπουδές στη χώρα μας.

Εξωτερικοί περιορισμοί / προϋποθέσεις

Ανάμεσα στους εξωτερικούς παράγοντες, είναι και οι εξής:

α) *Η προέλευση των υποψηφίων μεταπτυχιακών φοιτητών* είναι πολυκλαδική και ποικιλόνιμη, σε σύγκριση με οποιονδήποτε άλλο κλάδο των κοινωνικών επιστημών. Αυτό συνοδεύεται από διαφορετικούς επαγγελματικούς προσανατολισμούς και διαφορετικές επιστημονικές προτιμήσεις των υποψηφίων, με σοβαρές επιπτώσεις στο σχεδιασμό και τη λειτουργία των μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Η πολυμορφία και ο συνακόλουθος κατακερματισμός του κλάδου στον οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω, δε συνηγορεί στον περιορισμό, από άποψη πτυχιακής προέλευσης, των υποψηφίων. Γι' αυτό θα ήταν κακή πολιτική οποιαδήποτε προσ-

πάθεια προς αυτή την κατεύθυνση. Το πρόβλημα αυτό, όπως αντιλαμβάνεται κανείς, δημιουργείται από το γεγονός ότι μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχαν αυτοτελή ή αμιγή Τμήματα, για να μη μιλήσουμε για Σχολές, Κοινωνιολογίας. Μια αυστηρή έτσι επιλογή των υποψηφίων, με κυρίαρχο κριτήριο την πτυχιακή τους εκπαίδευση –που πολλοί ασφαλώς θα την ήθελαν να είναι αμιγώς κοινωνιολογική– θα αγνοούσε δυο βασικά θέματα: αφενός την πολυκλαδική προέλευση των υποψηφίων μεταπτυχιακών και αφετέρου την πολυεδρικότητα και πολυμορφία του κλάδου –για να μην αναφέρουμε την καθομολογούμενη σύγχυση ανάμεσα στην Κοινωνιολογία και τις άλλες κοινωνικές επιστήμες.

Το φαινόμενο λοιπόν αυτό δημιουργεί τον επιπλέον προβληματισμό στην κατάσταση των μεταπτυχιακών προγραμμάτων, στον οποίο αναφερθήκαμε λίγο παραπάνω. Μια τέτοια διαπίστωση για παράδειγμα, θα απαιτούσε περισσότερο ατομικοποιημένα προγράμματα σπουδών, στα οποία καθηγητές και διοίκηση θα ενθαρρύνονταν να προσαρμοστούν σε σπουδές και οργάνωση που θα είχαν ως κύριο άξονα τα συγκεκριμένα προβλήματα και τις ιδιόμορφες ανάγκες του κάθε υποψήφιου.

β) *Προσανατολισμός των μεταπτυχιακών προγραμμάτων:* επαγγελματική ή ακαδημαϊκή κατεύθυνση σπουδών. Θα οργανώσουμε τα προγράμματα με στόχο την ακαδημαϊκή σταδιοδρομία των υποψηφίων ή την επαγγελματική τους αποκατάσταση, στο χώρο των επιχειρήσεων ή της διοίκησης; Αυτό για τη χώρα μας, αλλά και για το ίδιο το μέλλον της Κοινωνιολογίας, είναι ένα ερώτημα που πρέπει οπωσδήποτε να απαντηθεί, πριν επιχειρήσουμε τη διατύπωση οποιασδήποτε πρότασης μεταπτυχιακού προγράμματος. Και στο σημείο αυτό, όπως και σε πολλά άλλα, η διεθνής εμπειρία δε φαίνεται να δίνει σαφή απάντηση στο πρόβλημά μας. Η κάθε χώρα έχει προσαρμόσει παρόμοια προγράμματα, υπακούοντας στις δικές της ιδιόμορφες ανάγκες. Κάθε παραγνώριση αυτής της πραγματικότητας, δεν είναι χωρίς συνέπειες οικονομικές και κοινωνικές γι' αυτούς που άμεσα εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά κυρίως για το σύνολο της χώρας. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα, στη χώρα που, θεωρητικά τουλάχιστον, το εκπαιδευτικό σύστημα υπακούει αμεσότερο στους νόμους της αγοράς, ύστερα από την αλματώδη αύξηση των θέσεων Κοινωνιολογίας σε όλη την έκταση της αγοράς, τα μισά σχεδόν προγράμματα των μεταπτυχιακών σπουδών στην Κοινωνιολογία προετοιμάζουν πανεπιστημιακούς δασκάλους.

Στη χώρα μας είναι εμφανές ότι αυτή τη στιγμή δεν είμαστε σε θέση να υπολογίσουμε, ούτε κατά προσέγγιση, τον αριθμό

των κοινωνιολόγων που θα χρειαστούμε στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα, για τα προσεχή πέντε ή δέκα χρόνια. Οι ελλείψεις στον ακαδημαϊκό χώρο παρουσιάζονται βέβαια σήμερα μεγάλες. Τα κενά που υπάρχουν ή θα δημιουργηθούν στο άμεσο μέλλον, για τους λόγους που εκθέσαμε πιο πάνω, θα πρέπει να καλυφθούν, τουλάχιστον σε μεγάλο ποσοστό, από μεταπτυχιακούς ελληνικών πανεπιστημίων. Λόγω όμως του ανελαστικού αριθμού των θέσεων στα κρατικά πανεπιστήμια και του ιδιαίτερου συστήματος ακαδημαϊκής εξέλιξης των ήδη υπηρετούντων σ' αυτά, τα περιθώρια δε φαίνεται να είναι και πολύ μεγάλα. Παράλληλα, οι ανάγκες για κοινωνιολόγους με μεταδιδακτορικό δίπλωμα στον ιδιωτικό τομέα και τη δημόσια διοίκηση, υπολογίζεται ότι στο μέλλον θα αυξηθούν.

Τα μεταπτυχιακά προγράμματα λοιπόν πρέπει αναγκαστικά να καλύπτουν τις ανάγκες και στους δυο αυτούς χώρους. Παρά τις περιορισμένες υλικές και επιστημονικές δυνάμεις που μπορούμε αυτή τη στιγμή να διαθέσουμε για το σκοπό αυτό, δε θα ήταν σκόπιμο να αποκλείσουμε ή να περιορίσουμε τη μια κατηγορία μεταπτυχιακών σε βάρος της άλλης. Γι' αυτό είμαστε υποχρεωμένοι, σ' αυτό το αρχικό στάδιο οργάνωσης, να λάβουμε υπόψη τόσο τις ακαδημαϊκές ανάγκες, όσο και τις ανάγκες της αγοράς. Παρόμοιοι υπολογισμοί εξάλλου, πέρα από τυχόν ιδεολογικά ή επιστημολογικά επιχειρήματα, αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες και για τον υπολογισμό των θέσεων μεταπτυχιακού (M.A.) και διδακτορικού (Ph.D.) επιπέδου σπουδών.

Άμεσα προβλήματα και πιθανές λύσεις

Μέσα σ' αυτόν λοιπόν το γενικότερο προβληματισμό, ας έρθουμε στα συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε, προκειμένου να θέσουμε σε λειτουργία μεταπτυχιακά προγράμματα, μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες του ελληνικού πανεπιστημίου. Μερικά από τα προβλήματα αυτά αντιμετωπίζονται στις προτάσεις που έχουν ήδη υποβληθεί από τις Σχολές και τα πανεπιστήμια στο Υπουργείο Παιδείας. Άλλα αφήνονται να βρουν λύσεις, ενώ τα πράγματα θα εξελίσσονται. Ανάμεσα σ' αυτά τα δεύτερα συγκαταλέγονται και τα εξής:

α) *Θέματα αρμοδιοτήτων.* Ποια και πόσα από τα προαπαιτούμενα για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος θα καθορίζονται και θα εποπτεύονται σε επίπεδο Σχολής ή Πανεπιστημίου και ποια και πόσα από το αντίστοιχο Τμήμα ή Τομέα; Θέματα οργανωτικά-λειτουργικά που αφορούν τις ξένες γλώσσες, τις

εξετάσεις (γραπτές ή και προφορικές), τη διάρκεια των σπουδών, τη σύσταση σχετικών επιτροπών θα μπορούσαν να αποφασίζονται σε επίπεδο Σχολής, ώστε να διασφαλίζεται η ομοιομορφία και η λογιστική οικονομία των διαφόρων προγραμμάτων. Το ίδιο θα μπορούσε να συμβεί και με θέματα κατανομής υποτροφιών, ερευνητικών κονδυλίων και υλικο-τεχνικής υποστήριξης, ώστε να υπάρξει δίκαιη και παράλληλη ανάπτυξη, χωρίς πνεύμα ανταγωνιστικότητας ανάμεσα στα προγράμματα των διαφόρων Τμημάτων. Θέματα καθαρά επιστημολογικά-εκπαιδευτικά, όπως τι θα διδάσκεται ή πόσοι και ποιοι θα διδάσκουν και θα ερευνούν στα διάφορα μεταπτυχιακά προγράμματα, θα πρέπει να αφεθούν στα Τμήματα, για να διασφαλιστεί η ιδιαιτερότητα και αμεσότητα των σπουδών και των προγραμμάτων αυτού του επιπέδου. Παράλληλα, θα πρέπει να αφεθούν τα Τμήματα ελεύθερα να εφαρμόσουν τα δικά τους κριτήρια αξιολόγησης και προόδου των υποψήφιων στα μεταπτυχιακά τους προγράμματα.

β) *Θέματα μαθημάτων και διδασκόντων.* Θα αναπτύξουμε τα μεταπτυχιακά προγράμματα σε οριζόντιο άξονα (με περισσότερα προσφερόμενα μαθήματα) ή σε κάθετο άξονα (με περισσότερους τομείς); Αυτό είναι πρόβλημα που σχετίζεται με δύο κυρίως παράγοντες: πρώτο, με τον συνεχιζόμενο και εκτεταμένο κατακερματισμό της Κοινωνιολογίας, και δεύτερο με την έλλειψη κατάλληλου διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού. Αυτό το τελευταίο θα πρέπει να επηρεάσει την απάντησή μας και στο ερώτημα που άρχισε ήδη να συζητιέται από πολλούς: σε καθηγητές ποιων βαθμίδων θα πρέπει να ανατεθεί η διδασκαλία και η ευθύνη των μεταπτυχιακών προγραμμάτων: Μια ρεαλιστική απάντηση στο πρόβλημα, έχω τη γνώμη, είναι ότι η ευθύνη αυτή δε θα πρέπει να περιοριστεί στους μόνιμους καθηγητές, όπως προτείνεται από μερικούς απ' αυτούς. Οι λόγοι γι' αυτό είναι πολλοί. Μερικοί έχουν σχέση με το γεγονός ότι το επίπεδο της γνώσης και της επιστημονικής κατάρτισης συνήθως δε συμβαδίζει ή δε συμβαδίζει απαραίτητα με τη βαθμίδα, καθώς επίσης και με το ότι δεν έχουμε την πολυτέλεια να αποκλείσουμε τα δύο τρίτα των διδασκόντων που σήμερα υπηρετούν στα ελληνικά πανεπιστήμια. (Όταν μάλιστα, παρά τις καλές προθέσεις και τα ευχολόγια, όλοι υποψιαζόμαστε αν δεν το γνωρίζουμε, ότι δύσκολα θα υπάρξουν επιπρόθετα κονδύλια γι' αυτόν αποκλειστικά το σκοπό).

γ) *Θέματα σχέσεων.* Μέσα στα στενά αυτά πλαίσια και με αυτούς τους περιορισμούς, είναι ωστόσο απαραίτητο με την έναρξη του κάθε μεταπτυχιακού προγράμματος να έχει ήδη οριστεί από το Τμήμα ένας μικρός αριθμός διδασκόντων που θα αποτελέ-

σουν τον πυρήνα του προγράμματος αυτού. Αυτό θεωρείται απαραίτητο γιατί θα βοηθήσει από την αρχή να αναπτυχθεί σταθερός δεσμός ανάμεσα στο διδάσκοντα και τον υποψήφιο, κατάσταση επιθυμητή στο επίπεδο αυτό της εκπαίδευσης. Συχνές αλλαγές διδασκόντων έχουν συνήθως αρνητικές επιπτώσεις στη γενικότερη απόδοση του προγράμματος. Ο παράγοντας αυτός βαραίνει ιδιαίτερα, όπου δεν υπάρχουν θεσμοθετημένες διαδικασίες που να οδηγούν σε μεταπτυχιακό τίτλο και όπου λίγο-πολύ όλα εξαρτώνται ακόμη από την προσωπική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον επιβλέποντα καθηγητή και τον υποψήφιο μεταπτυχιακό σπουδαστή.

δ) *Θέματα επιπέδου σπουδών.* Η έλλειψη της απαραίτητης υποδομής και της σχετικής παράδοσης σε θέματα μεταπτυχιακών σπουδών, δεν ευνοεί τα μεγαλεπήβολα σχέδια χωρίς αντίκρουσμα, στον πολύ ευαίσθητο αυτό χώρο της εκπαίδευσης. Για το λόγο αυτό, μερικά Τμήματα θα ήταν σκόπιμο να αρχίσουν από προγράμματα που, για ένα χρονικό διάστημα τουλάχιστον, θα οδηγούν στην απόκτηση πτυχίου ισοδύναμου με το αμερικανικό M.A. ή το γαλλικό DEA. Στις ΗΠΑ για παράδειγμα, με την τεράστια υλικοτεχνική υποδομή και οργάνωση στο χώρο αυτό, το 44% των πανεπιστημίων της χώρας με μεταπτυχιακά προγράμματα, προσφέρουν διπλώματα μόνο στο επίπεδο του M.A. Με δεδομένα, την έλλειψη μεσαίων στελεχών στην ελληνική οικονομία, το μικρομεσαίο μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων και την παραδοσιακή νοοτροπία της ελληνικής διοίκησης, σε συνδυασμό με τις ατέλειες του εκπαιδευτικού μας συστήματος (περιορισμένος αριθμός υποτροφιών, ελάχιστα μέχρι ανύπαρκτα ερευνητικά προγράμματα στα πανεπιστήμια, ελλειμματικές βιβλιοθήκες, στενότητα εξειδικευμένου διδακτικού προσωπικού κτλ.), η έμφαση, σε πολλές περιπτώσεις, θα ήταν σκόπιμο να δοθεί αρχικά στο μεταπτυχιακό (M.A.) και όχι στο διδακτορικό (Ph.D.) δίπλωμα.

ε) *Θέματα συντονισμού.* Για πρακτικούς και ουσιαστικούς λόγους πολλά από τα σεμινάρια των μεταπτυχιακών προγραμμάτων θα μπορούσαν να οργανωθούν σε δια-τμηματική βάση. Στην περίπτωση του Πανεπιστημίου Κρήτης για παράδειγμα, αυτό είναι και δυνατό και επιβεβλημένο. Η ποικιλία των επιστημονικών αντικειμένων που διδάσκονται και η στενή μεταξύ τους σχέση σε πολλές περιπτώσεις, κάνουν το εγχείρημα αυτό μια σχετικά εύκολη υπόθεση. Ιδιαίτερα ευνοϊκή είναι και η ύπαρξη οργανωμένων Τμημάτων ή Τομέων ή θετικών επιστημών και ιδιαίτερα της πληροφορικής, της κοινωνικής ιατρικής στο Ηράκλειο. Με την έννοια της συμπληρωματικότητας των επιστημών, η περίπτωση

αυτή είναι άκρως ευνοϊκή για τα Τμήματα και τις κατευθύνσεις της Κοινωνιολογίας στο Ρέθυμνο, σε σύγκριση με άλλα παρόμοια Τμήματα και κατευθύνσεις άλλων Σχολών, εφόσον βέβαια υπάρξει συντονισμός και οργάνωση με σχετικά Τμήματα ή Τομείς στο Ηράκλειο.

Η οργάνωση και ο συντονισμός παρόμοιων δραστηριοτήτων καλό θα είναι να ανατεθεί σ' ένα δια-τμηματικό συντονιστικό όργανο, σε επίπεδο Σχολών και με συμμετοχή των Τμημάτων που θα πάρουν μέρος σ' ένα ευρύτερο διεπιστημονικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Σκοπός αυτού του οργάνου θα είναι ο προσδιορισμός των κοινών μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, του αριθμού των σπουδαστών σε κάθε μάθημα, ώστε να αποφευχθούν τυχόν επικαλύψεις ή αντιφάσεις στα προγράμματα των Τμημάτων και ακόμη για να μπορεί ο σπουδαστής να καταστρώνει εκ των προτέρων το πρόγραμμα σπουδών στο σύνολό του.

Παράλληλοι βοηθητικοί θεσμοί και διαδικασίες

Με την έναρξη των μεταπτυχιακών προγραμμάτων θα πρέπει να ξεκινήσουν δύο μεγάλης έκτασης επιχειρησιακές διαδικασίες, που θα στηρίξουν έμμεσα τα παραπάνω προγράμματα. Η μια έχει σχέση με τη συγκρότηση μόνιμης επιτροπής οικονομικής ενίσχυσης του συγκεκριμένου, στην κάθε περίπτωση, προγράμματος. Η άλλη σχετίζεται με την οργάνωση και λειτουργία ερευνητικών ινστιτούτων, κάτω από την άμεση επίβλεψη και ευθύνη του Τμήματος. Και οι δύο αυτοί θεσμοί είναι απαραίτητοι για πολύ ευνόητους λόγους.

α) *Μόνιμη Επιτροπή Οικονομικής Υποστήριξης*. Όπως όλοι γνωρίζουμε, τα μεταπτυχιακά προγράμματα, εφόσον εκτελούνται σύμφωνα με κάποιες υψηλού επιπέδου προδιαγραφές, όπως ταιριάζει στην περίπτωση, είναι αυτά που στοιχίζουν πολύ περισσότερο, συγκριτικά με τις άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες ενός πανεπιστημίου. Επιπλέον, τα αποτελέσματα των προσπαθειών σε υλικά μέσα και σε διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό, είναι μακροχρόνια και συνήθως αβέβαια. Παράλληλα, οι υποχρεώσεις των ΑΕΙ, λόγω της διαρκώς αυξανόμενης ζήτησης σε πτυχιακό επίπεδο, είναι κι' αυτές αυξημένες, ώστε συχνά κάτω από τις τρέχουσες πιεστικές συνθήκες, να μη φαίνεται πάντα απαραίτητη ή κατορθωτή η εισαγωγή παρόμοιων προγραμμάτων.

Είναι λοιπόν απαραίτητο να δημιουργηθεί ειδικός φορέας, με αποκλειστικό στόχο την εξεύρεση πόρων (όχι αναγκαστικά μόνον από τον κρατικό ή πανεπιστημιακό προϋπολογισμό, αλλά και από άλλες ιδιωτικές ή ευρωπαϊκο-κοινοτικές πηγές), για τη χρηματοδότηση των συγκεκριμένων αυτών προγραμμάτων. Δεδομένων μάλιστα των πολύπλοκων γραφειοκρατικών διαδικασιών και των πολλαπλών και δυσκίνητων φορέων μέσα από τους οποίους συνήθως παίρνονται οι αποφάσεις, τόσο σε επίπεδο Υπουργείου όσο και σε επίπεδο πανεπιστημίου, μια μόνιμη επιτροπή μ' αυτό αποκλειστικά το αντικείμενο, έχει πολλά να προσφέρει στην περίπτωση αυτή. Ίσως μάλιστα αποδειχθεί χρήσιμη και η ανάθεση στην ίδια επιτροπή και άλλων καθηκόντων, όπως για παράδειγμα η διασύνδεση των μεταπτυχιακών προγραμμάτων με άλλα παρόμοια προγράμματα ξένων πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων του εσωτερικού και της αλλοδαπής ή για την ανταλλαγή διδακτικού προσωπικού, την αμοιβαία αναγνώριση μαθημάτων κτλ.

β) *Ερευνητικά Ινστιτούτα*. Για την αναγκαιότητα των ερευνητικών προγραμμάτων μέσα στα πανεπιστήμια έχουν πολλά κατά καιρούς γραφεί. Αναγνωρίζεται σχεδόν από όλους ότι και στο επίπεδο αυτό, τα πανεπιστήμιά μας υπολειπονται. Δεν θα αναφερθούμε στα αίτια, που ασφαλώς είναι πολλά. Θα αρκεστούμε απλώς σ' αυτή τη διαπίστωση, για να τονίσουμε ωστόσο ότι δεν είναι καθόλου τυχαία η ταυτόχρονη απουσία εκτεταμένων ερευνητικών προγραμμάτων και μεταπτυχιακών σπουδών στα ελληνικά πανεπιστήμια. Και οι δύο αυτές δραστηριότητες σχεδόν συμβαδίζουν. Τα ερευνητικά προγράμματα είναι ο χώρος μέσα από τον οποίο θα ξεπηδήσουν αυτοί που πρόκειται αργότερα να ασχοληθούν σοβαρά με την επιστήμη. Είναι ο χώρος που θα δώσει την ευκαιρία στο μέλλοντα επιστήμονα να ανακαλύψει τα ενδιαφέροντά του, να έρθει σε άμεση επαφή με την πρώτη ύλη, που θεωρητικά μόνο τού έχει επισημανθεί, να ελέγξει την αυτοχή του σε καινούργιες μορφές πνευματικής πειθαρχίας και να ασκήσει την ικανότητά του να συνεργάζεται για την παραγωγή συλλογικού πνευματικού έργου, όπου και όταν αυτό είναι απαραίτητο. Παράλληλα, αυτό θα δώσει την ευκαιρία στο διδάσκοντα να πλησιάσει ακόμη περισσότερο τον υποψήφιο, να επισημάνει τα ισχυρά ή ασθενή του σημεία, για να μπορέσει να κατευθύνει αποτελεσματικότερα την παραπέρα πορεία των σπουδών του υποψήφιου.

Για περιφερειακά πανεπιστήμια, όπως της Κρήτης για παράδειγμα, η ένταξη του μεταπτυχιακού σπουδαστή σε ερευνητικά προγράμματα κάποιου επιπέδου και ανάλογης διάρκειας, είναι

απολύτως αναγκαία και από το γεγονός ότι λείπουν από τον άμεσο κοινωνικό περίγυρο οι κατάλληλες ερευνητικές μονάδες, τα κέντρα ερευνών, τα Ινστιτούτα, οι μεγάλες εξειδικευμένες κλινικές, τα ιδρύματα και τα προγράμματα πνευματικής υγείας, τα μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα με τα οποία θα μπορούσε το πανεπιστήμιο να συνεργαστεί, προκειμένου να εξασφαλίσει την οποιαδήποτε συμμετοχή του μεταπτυχιακού σπουδαστή. Αναγκαστικά λοιπόν θα πρέπει να περιοριστούμε σε πανεπιστημιακά προγράμματα έρευνας. Μέσα από τα ερευνητικά αυτά προγράμματα, το πανεπιστήμιο θα έχει επίσης την ευκαιρία να χρηματοδοτεί τους μεταπτυχιακούς του σπουδαστές, για όσο διάστημα τους απασχολεί σ' αυτά.

Εδώ όμως χρειάζεται μια παρένθεση. Οι ενδοπανεπιστημιακές δραστηριότητες σ' αυτό το σημείο δε θα πρέπει να οδηγήσουν στην απομόνωση των ερευνητών από τα εθνικά και διεθνή κέντρα έρευνας. Η ενδοπανεπιστημιακή έρευνα δε θα πρέπει προπάντων να αποκοπεί τελείως από την τοπική κοινότητα και τις ανάγκες της. Το αντίθετο μάλιστα. Πρέπει να γίνει αφορμή για ενεργό συμμετοχή της πανεπιστημιακής κοινότητας στα προβλήματα της τοπικής κοινωνίας. Μ' αυτή την έννοια, η ανάπτυξη των μεταπτυχιακών προγραμμάτων είναι μια επιπρόσθετη ίσως ευκαιρία διασύνδεσης της πανεπιστημιακής δραστηριότητας με τα τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα, σ' ένα πρακτικό επίπεδο.

Θα μπορούσαμε μάλιστα στο σημείο αυτό να πούμε ότι οι μεταπτυχιακές εξειδικεύσεις σε κάθε περιφερειακό πανεπιστήμιο θα έπρεπε να έχουν σχέση, σε κάποιο τουλάχιστον βαθμό, με τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες του άμεσου κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Στον τομέα της Κοινωνιολογίας κάτι τέτοιο δε θα πρέπει απλώς να αφήνεται να συμβαίνει, αλλά να επιδιώκεται σε κάθε περίπτωση συνειδητά και οργανωμένα.

Προϋποθέσεις υποψηφιότητας μεταπτυχιακών σπουδαστών

Υποψήφιοι γίνονται δεκτοί μια φορά το χρόνο, στην αρχή κάθε χειμερινού εξαμήνου. Η Μεταπτυχιακή Επιτροπή Υποψηφιοτήτων, που λειτουργεί σε κάθε Τμήμα εξετάζει τις υπάρχουσες αιτήσεις και αποφασίζει, λαμβάνοντας υπόψη:

- α) Τα μαθήματα και τους βαθμούς του πτυχίου (το 'λίαν καλώς' ίσως χρειαστεί να μπει σαν σημείο εκκίνησης).
- β) Την πρόταση εργασίας του υποψηφίου.

- γ) Δείγματα εργασιών του, εφόσον υπάρχουν.
- δ) Μια τουλάχιστον ξένη γλώσσα που να σχετίζεται με το αντικείμενο ή το χώρο της προτεινόμενης σπουδής του.
- ε) Συστατικές επιστολές (συνήθως τρεις).
- στ) Συνέντευξη του υποψηφίου με την επιτροπή.

Η επιτροπή προκειμένου να αποφασίσει για τον αριθμό των υποψηφίων, καθώς και για τις κατευθύνσεις που πρόκειται να καλυφθούν, λαμβάνει υπόψη τις υλικοτεχνικές δυνατότητες του Τμήματος και τις εκπαιδευτικές υποχρεώσεις των Τομέων, ώστε να διατηρηθεί το υψηλό επίπεδο των σπουδών και της έρευνας.

Αν και λογικό είναι να προτιμούνται υποψήφιοι που έχουν αποφοιτήσει από αμιγή Τμήματα Κοινωνιολογίας ή άλλα Τμήματα στα οποία διδάσκεται η Κοινωνιολογία ως βασική επιστημονική κατεύθυνση, είναι κατανοητό, για τους λόγους που αναφέραμε πιο πάνω, ότι εξίσου προτιμητέοι είναι και πτυχιούχοι Τμημάτων ή κατευθύνσεων Ιστορίας, Φιλοσοφίας, Νομικής, Γλωσσολογίας, Παιδαγωγικών, Δημογραφίας, Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Ανθρωπολογίας και Μαθηματικών.

Στην περίπτωση που ο υποψήφιος ενδιαφέρεται να ενταχθεί στο πρόγραμμα σπουδών που οδηγεί απευθείας στην απόκτηση διδακτορικού διπλώματος, χωρίς τη μεσολάβηση του μεταπτυχιακού (M.A.), τότε θα πρέπει να υπάρξουν επιπλέον κριτήρια, όπως εξετάσεις πάνω στην ύλη που απαιτείται για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος.

Όσον αφορά τα προαπαιτούμενα μαθήματα, μετά την ένταξη του υποψηφίου στο πρόγραμμα, για το μεταπτυχιακό δίπλωμα (M.A.) προτείνουμε τα εξής:

i) *Υποχρεωτικά:* α) Προσεμινάριο στη Γενική Κοινωνιολογία, β) Μέθοδοι Σχεδιασμού και Έρευνας, γ) Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία.

ii) *Επιλεγόμενα:* Έξι επιπλέον μαθήματα, ανάλογα με τις δυνατότητες του Τμήματος και τις γενικές υποκατηγορίες που επελέγησαν να αποτελέσουν τον κορμό των κοινωνιολογικών σπουδών στο κάθε Πανεπιστήμιο.

Η πλειοψηφία των μαθημάτων είναι σεμιναριακού επιπέδου, τόσο για το πρώτο όσο και για το δεύτερο μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Απαιτούνται 2-2.5 χρόνια, 27 μονάδες μαθημάτων και διπλωματική εργασία.

Για την απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος (Ph.D), εκτός από τα παραπάνω, απαιτούνται επιπλέον και τα εξής:

α) Τρία υποχρεωτικά μαθήματα στην Κοινωνιολογική Θεωρία,

τη Μεθοδολογία και τη Στατιστική (Κοινωνιοτεχνική).

β) Τέσσερα μαθήματα προαιρετικά. Πιθανά θέματα που θα μπορούσαν να καλύψουν τα μαθήματα είναι οι λίγο-πολύ κλασικές περιοχές της Κοινωνιολογίας, όπως:

- Κοινωνική Οργάνωση και Κοινωνικοί Θεσμοί
- Κοινωνιολογία των Πολιτικών Θεσμών
- Κοινωνιολογική Θεωρία
- Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης
- Κοινωνική Ψυχολογία
- Οικοκοινωνιολογία
- Κοινωνιολογία του Δικαίου
- Κοινωνική Στρωμάτωση
- Βιομηχανική Κοινωνιολογία
- Αγροτική Κοινωνιολογία
- Αστική Κοινωνιολογία
- Κοινωνιολογία της Ανάπτυξης

Ανάμεσα στα ειδικά θέματα που θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε, σαν θέματα που θα ενδιέφεραν ιδιαίτερα τη χώρα μας, είναι και τα εξής:

- Κοινωνική Πρόνοια και Ασφάλιση
- Κοινωνιολογία του Πολιτισμού
- Κοινωνιολογία της Εργασίας
- Κοινωνιολογία του Συνεταιριστικού Κινήματος
- Κοινωνιολογία των Εθνικών Διαφορών και των Μειονοτήτων
- Οικοκοινωνιολογία
- Κοινωνική Ανθρωπολογία
- Κοινωνιολογία της Υπογενετικότητας
- Τουριστική Κοινωνιολογία
- Συλλογική Δράση

Σημείωση: Επειδή στα Τμήματα που διδάσκεται η κοινωνιολογία παρατηρείται η τάση τα μαθήματα να επεκτείνονται σε οριζόντιο επίπεδο, με αποτέλεσμα την επιφανειακή μόνο κάλυψη των αντικειμένων που διερευνούν, στο μεταπτυχιακό επίπεδο θα πρέπει να υπάρξει κάθετη οργάνωση των μαθημάτων, με την έννοια της εμβάθυνσης στους ειδικούς επιστημονικούς χώρους (π.χ. Κοινωνιολογική Θεωρία I, Κοινωνιολογική Θεωρία II κτλ.).

γ) Εξετάσεις προφορικές και γραπτές σε πενταμελή επιτροπή που συστήνεται ειδικά για κάθε περίπτωση πάνω στο σύνολο της ύλης, μετά την περάτωση των μαθημάτων.

δ) Μια τουλάχιστον ξένη γλώσσα, που κατοχυρώνεται με εξετάσεις στο Τμήμα πριν τις προφορικές και γραπτές εξετάσεις. (Και για τα δυο πτυχία).

ε) Αποδεδειγμένη γνώση στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος. (Και για τα δυο πτυχία).

στ) Διδακτορική διατριβή, με ανάλογες προδιαγραφές.

Συμπερασματικά

Σαν συμπέρασμα σ' αυτή την πρόταση, θα ήθελα να επισημάνω μια διάσταση των μεταπτυχιακών σπουδών που εύκολα υποτιμάται ή δεν παίρνεται στα σοβαρά από τους οργανωτές τους. Η διάσταση αυτή έχει να κάνει με τις μακροχρόνιες επιπτώσεις των μεταπτυχιακών σπουδών πάνω στην ίδια την επιστήμη από την οποία οργανώνονται. Συνήθως τα μεταπτυχιακά προγράμματα αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση άμεσων και πρακτικών αναγκών του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Η στενότητα των κονδυλίων και οι λοιπές εκπαιδευτικές ανάγκες, που είναι ιδιαίτερα πιεστικές στην περίπτωση της χώρας μας, δεν αφήνουν συνήθως περιθώρια για μακρόπνοα σχέδια. Άμεσες ανάγκες απαιτούν άμεσα αποτελέσματα.

Αυτό έχει αποδειχτεί εσφαλμένη εκπαιδευτική πολιτική. Το κοινωνικό ιδιαίτερα κόστος των φτηνών και βραχυπρόθεσμων λύσεων, σε θέματα επιστήμης και παιδείας, είναι αντιστρόφως ανάλογο της αμεσότητας των προσφερόμενων λύσεων. Χωρίς μακρόπνοα σχέδια και συνεχείς προσπάθειες μέσα στον ίδιο το χώρο της Κοινωνιολογίας, σε μια περίοδο μάλιστα που η συμβολή της στην αντιμετώπιση καιρίων κοινωνικών προβλημάτων είναι, κατά κοινή ομολογία, από πενιχρή μέχρι ανύπαρκτη, δεν είναι δυνατό να δημιουργήσουμε προϋποθέσεις για την επαγγελματική και επιστημονική κατάρτιση κοινωνιολόγων, κάποιου επιπέδου.

Σχετικά με τον γενικότερο προσανατολισμό της κοινωνιολογικής έρευνας και της επιστημολογικής κατεύθυνσης των προγραμμάτων σε μακροχρόνια βάση, θα ήταν ασφαλώς παράτολμο να διατυπώσει κανείς εδώ μια οποιαδήποτε πρόταση με αξιώσεις αντοχής στο χρόνο ή στην κρίση των ομοτίμων. Παρ' όλα αυτά όμως, δεν μπορώ να αποφύγω τον πειρασμό και να μη παρατηρήσω ότι, όπως τουλάχιστον σήμερα εγώ βλέπω τα πράγματα, η κοινωνιολογική σκέψη στις μέρες μας, δεν μπορεί να αποφύγει την εμπλοκή της στη διαλεκτική της διάσπασης και της ολοκλήρωσης. Η διαλεκτική αυτή σε προσωπικό/ατομικό επίπεδο, μπορεί να περιγραφεί σαν διάσπαση και επανασύνδεση του προσώπου σε λιγότερο αλλοτριωτικές συνθήκες συμβίωσης. Σε επίπεδο

κρατών, εθνών και κοινωνικών ομάδων, η διαλεκτική εμφανίζεται σαν τάση για ιδιοσυγκρασιακή αυτονομία και ταυτόχρονα σαν απαίτηση για ηπειρωτική ή παγκόσμια ολοκλήρωση. Σε καθαρά κοινωνιολογικό/επιστημολογικό επίπεδο, εμφανίζεται η ίδια διαλεκτική σχέση: κατακερματισμός και ακραία επιστημολογική εξειδίκευση από τη μια. Εκλογικεύσιμη απαίτηση για συνεκτική και ολοκληρωμένη κοινωνιολογική πρόταση από την άλλη.

Αν τώρα με τα μεταπτυχιακά προγράμματα δεν αποβλέπουμε, κατά κύριο λόγο, να προάγουμε την ελεύθερη κοινωνιολογική σκέψη, ελευθερώνοντας τη δημιουργική φαντασία των νέων επιστημόνων που ευελπιστούν, μέσα από την επιστήμη της Κοινωνιολογίας, να καταθέσουν τη δική τους ευαισθησία και τις δικές τους προτάσεις, τότε η Κοινωνιολογία δε θα μπορέσει ισότιμα και ισάξια να ακολουθήσει την εξέλιξη των άλλων κοινωνικών επιστημών. Χωρίς τη δυναμική παρουσία της κοινωνιολογικής σκέψης και την έντονη συμμετοχή των κοινωνιολόγων στις προσπάθειες επίλυσης των καταπιεστικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα η κοινωνία μας, τα μεταπτυχιακά προγράμματα μπορεί και στην καλύτερη ακόμη περίπτωση, να οδηγήσουν απλώς στη δημιουργία μιας επιπλέον επαγγελματικής κάστας, χωρίς κανένα κοινωνικό αντίκρουσμα.

Το αν θα κρατήσουμε το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και του ευρύτερου κοινού, αλλά κυρίως των νέων ανθρώπων για την Κοινωνιολογία σε υψηλά επίπεδα, θα εξαρτηθεί, σε μεγάλο βαθμό, απ' αυτό ακριβώς το δυναμισμό και τη δημιουργική φαντασία, με τα οποία θα μπορέσουμε να εμπλουτίσουμε τα μεταπτυχιακά μας προγράμματα. Από την ποιότητα και τις ικανότητες όσων αποφοιτήσουν από τα προγράμματα αυτά, θα εξαρτηθεί, σε μεγάλο βαθμό και η ποιότητα της κοινωνιολογικής έρευνας στην Ελλάδα, την ερχόμενη δεκαετία.

Στην περίπτωση που θεωρήσουμε τις μεταπτυχιακές σπουδές απλώς σαν ευκαιρία για να αυξήσουμε το κύρος των Τμημάτων ή μερικών καθηγητών στην ιεραρχία της ακαδημαϊκής κλίμακας, τότε δε θα έχουμε προσφέρει και πολλά πράγματα ούτε στην κοινότητα, ούτε στην επιστήμη.

